

Besklaidydamas buvusio Trakų rajono architekto Romualdo Jurgilo (1933-2009) rankraščius, radau jo 1962 m. lapkričio 27 d. laišką Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Ministrų Tarybos Valstybinio gamtos apsaugos komiteto pirmininkui V. Bergui (1906-1983, komunistų partijos nariui) apie Trakus.

Gintaras Abaravičius

Kodėl nutariau Jums papasakoti apie okupuotoje Lietuvoje prieš 57 metus rašytą laišką? Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad jame išties nėra nieko tokio įspūdingo, ko mes šiandien nežinotume. Pavyzdžiui, Trakų rajono architektas R. Jurgilas rašo, jog Trakai yra „vienas iš gražiausių, visuomenei lengvai pasiekiamų ir gausiai lankomų gamtos kampelių mūsų respublikoje“. Tikra tiesa, niekas šiandien to tarsi ir neneigia...

Pirmieji šiurpuliukai

Kiek suklusti priverčia štai tokie R. Jurgilo žodžiai: „*visiems puikiai žinoma, kad istorijos bėgyje jų užstatymas ir tvarkymas taip susiklostė, jog net iki šios dienos užstatymo atžvilgiu Trakai sudaro visumoje menką įspūdį. Lėšos skiriamos nemažos ir kapi-talinės statybos apimtis kasmet didėja, tačiau iki šio laiko respublikoje nėra žinoma, kokia Trakų ateitis, ko-kia turi būti jų vystymosi ir užstatymo linkmė.*“

Čia tai bent – atrodo, kad arba R. Jurgilas dalyvavo, pavyzdžiui, šių metų 2019 m. liepos 3 d. Trakų rajono savivaldybėje įvykusiame Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos ir Kultūros komitetų išvažiuojamame posėdyje, arba šio posėdžio organizatoriai ne tik min-timis, bet ir su visa dienotvarke nusikėlė į gūdžius Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto Antano Sniečkaus (1903-1972) laikus.

„*Nežiūrint atliktų darbų, ben-dra Trakų miesto išvaizda dar yra labai bloga. Trakai sudaro vieno iš labiausiai apieisto rajoninio centro vaizdą,*“ – tęsia savo lai-ske Trakų rajono architektas R. Jurgilas, ir atrodo, kad šiuos žo-

„Naujojo grožio paieškos“, 20 a. antroji pusė, Trakai.

Romualdo Jurgilo archyvo nuotr.

džius garsiai kvatodama ištaria pati istorijos mūza Klėja, mūsų dienomis bėgiodama savivaldybės koridoriais.

O gal tai ne mitinė graikų būtybė linksminasi, bet daugiau nei prieš pusę amžiaus Trakų rajono architekto ištarti žodžiai aidu tebesiblaško tarp valdiškų sienų: „*Galbūt Trakų užstatymas ir tvarkymas iki šiol į reikiamas vėžes neįeina vien todėl, kad nėra išspręstas Trakų vystymosi kryptingumas, nėra konkrečių nurodymų, kaip turi būti užstatomi ir tvarkomi Trakai. Naujai sudarytas miesto centro genplanas nepagrįstas jokiais ekonominiais argumentais.*“

Nežinau, kaip Jums, bet man asmeniškai šie sutapimai – ke-liantys šiurpulus. Negi niekas nepasikeitė? O gal niekas ir negalėjo pasikeisti, nes Trakai yra pasmerkti amžiams būti tuo pačiu metu ir vienu gražiausių, ir kartu labiausiai apieistu rajoniniu centru?

Trakų dėją vu

Iš Trakų rajono architekto R. Jurgilo laiško okupuotos šalies Valstybinio gamtos apsaugos komiteto pirmininkui aiškėja, kad 1960 m. spalio 7 d. Trakuose

taip pat vyko pasitarimas dėl miesto tolimesnio vystymo!

Galima būtų numoti ranka į dar vieną 1962 ir 2019 metų sutapimą – galbūt kai kurie iš skaitančių šį straipsnį tai ir daro – tačiau neskubėkime. Šis sutapimas – ne paskutinis.

Prieš 57 metus įvykusio 1962-ųjų Trakų pasitarimo dalyviai nutarė: „*Sprendžiant Trakų miesto tolimesnio vystymo klausimą traktuoti Trakus kaip rajoninį centrą bei respublikinį visasajunginės reikšmės turistinį - sportinį centrą.*“

2019-ųjų Trakų pasitarimo metu Trakų savivaldybės administracijos direktorius Darius Kvedaravičius (g. 1974-03-18, liberalų partijos narys) netikėtai, tarsi visiškai naujai iškėlė speciali statuso suteikimo Trakams klausimą, kuriam taip pat entuziastingai pritarė jau mūsų laikų politinis elitas.

Kaip vertinti tokį Trakų dėją vu? Išdaigišku gražuolės Klėjos įsikūnijimu į dešimtmečiais tebegyvenantį gūdų biurokratą, paprasčiausiu žaismingu atsitiktinumu, o gal nuo 1939 rugsėjo 1 d. iki šiol kažkas tikslingai įgyvendina sovietinę Trakų standartizaciją?

Naujosios Trakų vizijos ir tikrovės

Trakų architektas R. Jurgilas savo 1962 metų laiške perteikė tam tikrą ir sniečkinės visuomenės nuogastavimą, jog Trakų miestui suteikus „*respublikinio pavaldumo aktyvaus poilsio kurorto teises*“, mieste gyvenimas gali apmirti, nes sumažės miesto administracinių funkcijų apimtis.

„*Galimas daiktas, bet taip būtų tik laikinas atoslūgis, kol išsiplėstų jau nauja, specifinio turistinio – sportinio kurorto profilio veikla,*“ – spėjo Trakų rajono architektas. Kartu jis įžvelgė ir pagrindinę naudą, esą laikinas gyventojų skaičiaus sumažėjimas „*teigia-mai atsilieptų į susidėvėjusio užstatymo pašalinimo tempus.*“

Savo laiške R. Jurgilas rėmėsi tuo metu didelę įtaką lietuvių architektams dariusio suomių architekto Hugo Alvar Henrik Aalto (1898-1976) deklaracija, jog būtina rūpintis ne gamtos pritaikymu prie užstatymo, bet užstatyti, prisitaikant prie gamtos – „*prisitaikant prie gamtos taip, kad užstatymas ją papildytų.*“

„*Jeigu šios formuluotės ir negalima akiai taikyti ten, kur nėra gamtoje ką pabrėžti, tai norėdami išsaugoti, sutvarkyti ir papildyti atskirus mūsų gražios gamtos kampelius, ją turi laikyti būtinybe. Nagrinėjant atskirus atvejus, matome, kad šioje srityje yra daug nuveikta, tačiau, kaip taisyklė, geri rezultatai pasiekiami tada, kai yra dirbama plačiu frontu, griežtai prisilaikant užsiduoto kryptingumo,*“ – 1962-aisiais rašė Trakų rajono architektas.

Kaip rodo istorija, Trakuose „*susidėvėjęs užstatymas*“ nuo to laiko didesniąją dalimi vis dar užsilikęs atkaklių karimų gyvenamoje gatvėje, na, o kitur – sėkmingai pašalintas. Deja, suomių architektūros mokyklos įtakoje per sovietmetį lietuvių pastatyti „*šiulaikiniai*“ ir „*pri-*

taikyti prie gamtos“ Trakų pastatai šiandieninių modernistų nebevertinami, sąmoningai yra apieisti ir „*dar šiulaikiškiau*“ perprojektuojami.

O štai mūsų dienų aktualija: paaikškėjo, kad dar 2018 metais Trakų rajono savivaldybės vyriausiasis architektas Povilas Montvila (g. 1972-05-25, konservatorių partijos narys) Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros fakulteto IV-o kurso studentams pasiūlė parengti drąsias Trakų miesto pastatų vizijas, nesivadovaujant „*sudėtingais ir painiais saugomų teritorijų ir kultūros paveldo reglamentais.*“ Kaip leidžiama suprasti, šį kartą nesivadovauta niekuo, tiesiog Trakai virto asmenine architekto žaidimo aikštele.

Dar daugiau, nors, pasak P. Montvilos straipsnio savivaldybės internetinėje svetainėje, kai kurios kūrybinės mintys gali ir šokiruoti, tačiau „*naujos Trakų vizijos gali virsti ir tikrove.*“ Viena jų, atrodo, kaip kardinalus lietuviško miško Plytnyčios saloje virsmas betonine turkiška promenada.

Vietoje epilogo

Karo metais sunaikinus reikšmingą dalį miesto gyventojų, o pokariu dar vienai grupei pabėgus nuo okupacijos, sovietai pradėjo naikinti Trakus, viešai deklaruodami jautrumą ir meilę jų grožiui, o iš tiesų nesivadovaudami sudėtingais ir painiais tų laikų saugomų teritorijų ir kultūros paveldo reglamentais. Tai vyko tamsiais melo imperijos laikais.

Šiandien akivaizdu, kad valdiška meilė Trakams vėl įsiliepsnojo... ir šį kartą tikrai nebe komunistinės Rusijos plaukuota ranka graibsto gražiuosius ir jau kartą pakankamai „prigražintus“ Trakus.

Vaikų žaidimo aikštelė, 20 a. antroji pusė, Trakai.

Romualdo Jurgilo archyvo nuotr.